

„Fut Bécs felé Jellacsics, a gyáva...”

Hermann Róbert: *A Drávától a Lajtáig. Tanulmányok az 1848. nyári és őszi dunántúli hadi események történetéhez.* Balassi Kiadó, Budapest, 2008. 294 oldal

„Október 24–25-én Kossuth végiglátogatta a tábornokot, s igyekezett megteremteni az előrenyomulás hangulati feltételeit. A legénység egy része azonban húzódozott; részben azért, mert már elege volt a mindig visszavonulással végződő vállalkozásokból; részben pedig azért, mert tudta, hogy a »hadvezérek egyenlően azt állítják, hogy Windisch-Grätz 80 ezerét nekünk idegen földön, ősszel, gyakorlatlan néppel megtámadni nagy vakmerőség«. Így okoskodott a gömöri önkéntes zászlóalj egy része is, amikor Görgei kijelentette, »hogy ha három ember összejövén okoskodni mer a menetel vagy nem menetel felett, agyonlöveti az Isten fiát is, lón nagy csendesség«”. (249. old.)

A fenti bekezdés jól fejezi ki annak az időszaknak a hangulatát, melyről Hermann Róbert: *A Drávától a Lajtáig* című könyve, illetve tanulmánygyűjteménye szól. A kortársak talán még nem is tudhatták, hogy 1848 szeptemberében és októberében végleg eldőlt, hogy a forradalomból szabadságharc lesz. A szembenálló felek ezt még elkerülhetőnek, sőt elkerülendőnek tartották, pedig az osztrák, a magyar és a horvát politikai elképzelések már a határokat feszegették, már hozzányúltak a clausewitzi „más eszközökhöz”. Kossuth Lajos, az Országos Honvédelmi Bizottmány elnöke parlamenti jóváhagyással már lelkesítette az ország katonáinak állt népét, és kereste a megfelelő katonai vezetőket terve megvalósításához, a bécsi forradalmárok megsegítésére indított hadjáratához, a magyar és osztrák forradalmi törekvések összekapcsolásához. A születőben lévő magyar sereg vezetői ugyanakkor –

szakmai és morális okokból egyaránt – még szívesen elkerülték volna a háborút. Az alakulatok parancsnokainak viszont még ilyen ellentmondásos körülmények között is kötelességük volt beosztottaikat fegyelemre és parancsteljesítésre szorítani. Ezt tette Görgei Artúr ezredes is, aki a következő napokban már képes volt azonosulni az elnök elképzeléseivel. A fenti idézetből és Hermann Róbert elemzéséből az is kiolvasható, hogy Kossuth a katonák lelkesítésében látta a győzelem elérésének legfontosabb eszközét, míg Görgei a fegyelem mindenáron való fenntartásában és a parancsteljesítésben. E nézetkülönbség a kezdődő szabadságharc egész menetét végigkísérte.

Hermann Róbert – tőle már megszokott módon – ismét egy olyan terület vizsgálatára és elemzésére vállalkozott, mely összefüggéseiben alig ismert, illetve amellyel kapcsolatban még mindig sok bizonytalanság uralkodik. Az 1848 nyári és különösen őszi időszakban a fennálló viszonyok között – kevesek kivételével – talán még a döntéshelyzetben lévő kortársak sem ismerték ki magukat, akár Pesten, Bécsben vagy Zágrábban dolgoztak. Még nehezebb helyzetben lehettek a csapat- és alakulatparancsnokok, akik az ellentmondásos alá- és fölérendeltségi viszonyok miatt még azt sem mindig tudták, hogy kitől kell elfogadniuk parancsokat, utasításokat. A történész számára így nemcsak a források hiányossága, kiegyensúlyozatlansága okozhat komoly gondot, hanem azok megbízhatósága is. A szerző azonban – ismét bizonyítva kiforrott analízis- és absztraháló képességét – meggyőző képet fest elénk 1848 e kulcsfontosságú hónapjainak dunántúli eseményeiről.

A könyv tanulmányai korábban különböző kiadványokban, folyóiratokban, konferencia-kiadványokban ugyan már megjelentek, összegyűjtött újrakiadásuk mégis

nagy segítséget nyújt a korral foglalkozó történészeknek. Az egymásra épülő események, eseménysorok bemutatásakor a szerző nem minden esetben törekedett mindenoldalú vizsgálatra, elsősorban azon területekre koncentrált figyelmét, melyeknél a korábban megjelent munkákban ellentmondásokat, hiányokat tapasztalt, illetve melyeket legújabb kutatásaival kívánt kiegészíteni. Eredményeinek közreadásával a szabadságharc kialakulásával, kitörésével kapcsolatban pontosabbá válnak ismereteink, melyek – reményeink szerint – a nem túl távoli jövőben a tankönyvekben és a népszerű történelmi könyvekben is megjelenhetnek.

Az első tanulmány a Dráva-menti védelmi vonal létrehozásának okaival, fenntartásának problematikájával foglalkozik, új kutatási adatokkal kiegészítve Aradi Péter és Urbán Aladár több mint harminc évvel ezelőtt megjelent munkáit. A következő tanulmány átfogó jellegű, a szeptember–novemberi dunántúli és – csupán érintőlegesen – a felvidéki hadműveleteket ismerteti. Hermann Róbert vázaltszerűen mutatja be a horvát–magyar viszony alakulását 1090-től 1848-ig, keresve az ellentét kiéleződésének okait. Ezt követően képet kaphatunk a horvát haderő megszervezéséről, összetételéről, megismerve a Drávai-védvonallal szembenálló erőket. A következő fejezetekben a Jellačić bán vezette támadó hadjárat vázlatos történetét ismerhetjük meg, részletesebben kitérve a pákozdi csata és az ozorai „diadal” eseményeinek bemutatására. A pákozdi csata kérdéseivel foglalkozik a következő tanulmány is.

A pákozdi csata emléke sajnálatosan „leszerepelt” Magyarország szocializmusnak nevezett történelmi időszakában, aminek köszönhetően még a mai napig sem sikerült elérni, hogy a jelentőségének megfelelően foglalkozzanak vele az emlékezők. Pedig valóban ez a csata volt az első a negyvennyolcas szabadságharc történetében, mégpedig döntő jelentőségű, azért, mert a magyar csapatok ellenállása lemondatta Jella-

čićot hadászati céljának, a magyar fővárosoknak az elfoglalásáról. Hermann Róbert tanulmányában ismerteti a csata kialakulásának körülményeit, különös hangsúlyt fektetve a sukorói haditanács eseményeinek bemutatására és elemzésére. A szerző megnyugtatóan tisztázza a szembenálló erők nagyságát, vagyis a relatív erőviszonyt, majd részletesen elemzi a magyar harcrendet. A harcrend felépítésének problematikus részleteit sem kerüli el, a rendelkezésre álló források alapján valószínűsíti a magyar balszárny helyzetét és vélelmezhető feladatát is. Talán ezen a ponton hiányzik legjobban térképes vagy legalább vázlatos illusztráció, mely egyrészt az olvasót is segítené az eligazodásban, másrészt a szerzőt is könnyebb helyzetbe hozná az elemző munkánál éppúgy, mint a leírásnál.

A pákozdi csata elemzésénél Hermann Róbert megadja a magyar harcrendi elemek létszámadatait, sajnos ugyanezt – valószínűleg pontos adatok hiányában – nem teszi meg a horvát sereg vonatkozásában, ami lehetőséget adna a helyi erőviszonyok pontosítására. A csata, illetve a szembenálló felek hadvezetésének értékelésekor ezen adatok igen érdekesek lehetnének. A szerző elemzi a fegyverszünet megkötésének körülményeit, a felek következő napokban mutatott tevékenységét vizsgálva valószínűsíti annak szövegét.

A következő tanulmány érdekességét az adja, hogy a szerző egy olyan város történetét helyezi vizsgálatainak központjába, amelyről azt gondolhatnánk, ott végképp nem történt semmi. Kiderül azonban, hogy október hónap Nagykanizsán sem telt el üres semmittevésel, itt is harcok zajlottak, az akkori szakterminológia szerint „kisháborús” műveletek, vagyis jellemzően nem reguláris csapatok közötti harcok, manőverek. Döntően magyar nemzetőr és népfelkelő csapatok értek el legalább korlátozott sikereket.

Hasonló jellegű tevékenységgel foglalkozik a soron következő tanulmány, mely a Jellačić hadseregéből kiváló és Horvátor-

szág felé indított hadoszlop vonulását mutatja be. „A hadsereg tisztjei nemes egyszerűséggel maguk is sáskahadnak nevezték a hazavonulókat, akik teljesen használhatatlanok voltak, csak rabolni tudnak.” – idézi Hermann a hadoszlopról alkotott véleményét. (168. old.) Úgy látszik azonban, még ez a különítmény is képes volt nagyobb veszteség nélkül teljesíteni a feladatát és eljutni hazai földre. A magyar közvélemény e hadoszlop megsemmisítését várta, hasonlóan, mint Roth és Philippovich csapatai esetében, ami mégsem következett be. Hibázott-e valaki, vagy sikerült az elvárható lehető legtöbbet tenni a horvátok ellen? E kérdésre is választ találunk Hermann Róbert kimerítő és rendkívül alapos tanulmányában.

A következő tanulmány Perczel Mór 1848. októberi tevékenységével foglalkozik. Ha nem ismernénk Hermann Róbert elkötelezettségét Görgei iránt, azt is gondolhatnánk, hogy kedvenc negyvennyolcas tábornoka Perczel Mór, akinek tevékenységét több könyvben és tanulmányban is elemezte. Ezúttal korábbi, Perczel „honmentő” hadjáratáról szóló munkájának egyik epizódját fejtette ki alaposabban Perczel és Burits tábornok közötti fegyverszüneti tárgyalásokat.

A kötet végére ismét egy csataelemzés maradt, a szerző ezúttal a schwechati csata előzményeit és eseményeit vizsgálja, szintén imponáló forrásbázisra támaszkodva és a

– pákozdi csatához hasonlóan – az egyes részleteket kiemelve. Ezek közül mindenképpen kiemelendő a magyar hadsereg alkalmazhatóságának, morális állapotának elemzése. A ma divatosnak nevezhető – bár már Tolsztoj óta kedvelt – eljárást is alkalmazva, a közkatonák, nemzetőrök szemszögét is alaposan vizsgálva ad átfogó és hiteles képet a magyar sereg bajairól, gondjairól. E módszer alkalmazását viszont nem tartjuk szerencsésnek „A felelősök” című fejezetnél. A magasabb katonai vezetés értékelését aligha bízhatjuk a közkatonákra, még ha benyomásaik, érzéseik, sőt véleményük volt is. Visszaköszönnek Sára Sándor Pergőtűz című riportfilmjének géppuskásai, tüzérei, akik még a német hadvezetés tevékenységét is bátran megítélték a Don-menti állásukból.

Hermann Róbert tanulmányait bőséggel kiegészítette a vonatkozó levéltári forrásokkal, melyek rendkívül fontosak a további kutatásokhoz és különösen a szintetizáló, összefoglaló munkák elkészítéséhez. E kiadvány is jól bizonyítja, hogy Hermann Róbert Bécsben eltöltött delegátusi évei nemcsak számára voltak rendkívül fontosak és eredményesek, hanem a korszakkal foglalkozó történészek is sokat kamatoztathatnak közreadott kutatási eredményeiből.

CSIKÁNY TAMÁS